

Пушкаренко О. С.

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету історії і права
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

ЕМЕТУЛЛАХ ГЮЛЬНУШ-СУЛТАН: ШЛЯХ ВІД НАЛОЖНИЦІ ДО ВАЛІДЕ

За загальновідомими даними Гюльнуш-султан, першим ім'ям якої було Євгенія (Євменія), народилася у 1640-х рр. в Ретімно, на острові Крит, який на той час перебував під владою Венеції. У гаремі їй дали ім'я Гюльнуш (у перекладі з османської – «Та, що п'є трояндову воду»). Її ще називали Рабія, тобто «Четвертий осінній місяць арабського календаря», і Еметуллах – «Раба Аллаха» [3, с. 39].

Інформація про її перші кроки у гаремі майже відсутня, як і свідчень про те, коли вона стала хасекі султана Мехмеда IV (правив у 1648–1687 рр.). Відомо, що у 1657 р. вона приєдналася до нього та валіде Хатідже Турхан (українки за походженням) під час поїздки до Бурси й Едірне, а у 1660 р. народила доньку Хатідже [4, с. 175].

Невдовзі після цього хасекі Гюльнуш наказала звести у священній для мусульман Мецці імарет і лікарню на 30 ліжок-місць. Там до неї подібний благодійний проєкт реалізувала найвідоміша хасекі в османській історії – Хюррем-султан [4, с. 175].

Ось як у документах вакфу величали Гюльнуш: «Наречена всемогутнього падишаха й палацового гарему, дорогоцінна, господиня коштовної шлюбної кімнати, перлина державної корони, сяюче сонце небосхилу, найвеличніша, найцнотливіша, Рабія свого часу, Зюбейда нової епохи, мати султанського сина» [4, с. 175].

Є один відомий факт, який виділяє Гюльнуш-султан серед попередніх валіде. Як стверджує історик Гусейн Бехчеті, за часів, коли Гюльнуш була наложницею, Мехмед IV ніколи не залишав її саму, а брав із собою у свої походи та на знамениті полювання, за які султана і прозвали Мехмед IV Мисливець, і вони разом часто подорожували Балканами та Східною Європою.

Настільки часто вони були разом у походах, що Гюльнуш-султан народила свого другого сина, шехзаде Ахмеда, під час Хотинської кампанії: «У ніч 22-го дня місяця Рамазан [31 грудня 1673 р.]

милостивий султан (...) споглядав у батьківському місті Бабадазі, і в землі трьох держав – Стамбул, Бурса та Едірне – від імені флоту були проголошені міські свята на три дні та три ночі» [2, с. 211]. Таким чином, уперше засвідчено про народження шехзаде під час походу та далеко від столиці.

Гюльнуш-султан також брала участь в експедиції до Кам'янця у 1672 р. разом із султаном. Після захоплення Кам'янця (нині Кам'янця-Подільського) 28 серпня 1672 р. церкви цієї фортеці були перетворені на мечеті під іменами видатних державних діячів, і одна з них була названа на честь Хасекі-султан. Таким чином, уперше в історії ім'я Хасекі-султан було приписано до мечеті, перетвореної з церкви у щойно захопленому місті. Нагадуванням про мечеть хасекі Гюльнуш є мінбар (амвон), з якого мусульманські духівники читали проповіді в костелі Святого Миколая. Саме цей храм султан зробив мечеттю своєї дружини [4, с. 176]. На арці над входом до мінбару, на зовнішньому (коронному) її боці зберігся вибитий на камені напис арабською мовою: «Немає Бога, крім Аллаха, і Магомет його пророк». Над цим написом можна побачити вирізьблену з каменю квітку тюльпана, що є символом правлячої династії османів.

Завдяки тому, що Гюльнуш супроводжувала Мехмеда IV під час військових походів на Крит у 1668 р., Кам'янець у 1672 р., Хотин у 1673 р. та Відень у 1683 р., її могли споглядати європейці. Тому не дивно, що в історичній літературі збереглося чимало її гравюр та портретів. Дві з них під назвою «Evmenia Grande Sultana Reyne», тобто «Велика султана Евменія», створив у другій половині XVII ст. французький гравер Ніколя де Лармессен. В описі під гравюрою написано: «Головна жінка Євменія-султан, дружина Мехмеда IV, має грецьке походження, критянка та народилася в Ретімно. Дуже красива жінка, яка стала рабинею в дуже молодому віці у 1647 р. Вона всюди слідує за Мехмедом IV, бо він надто сильно її любить» [2, с. 210].

Бельгієць Теодор ван Мерлен навіть зобразив її верхи, що для жінок османської династії було надзвичайною рідкістю, адже фаворитки султанів зазвичай не залишали гарему, на відміну від Гюльнуш, яка супроводжувала султана під час загарбницьких воєн. Через це за нею закріпилося почесне ім'я завойовниці, насаджувачки віри – «Газі». Раніше так називали лише султанів, які славилися гучними перемогами над християнами [3, с. 40].

Таким чином, Гюльнуш-султан стала чи не першою і єдиною хасекі-султаном, яка мала шанс вийти із замкнутого світу гарему та побачити багато місць: міста Пловдив, Каринабад, Янболу в Болгарії. Крім того, вона подорожувала до Фессалії, Македонії та Румунії.

Під час правління Ахмеда II (1691–1695 рр.) Гюльнуш залишалася у Старому палаці – традиційній резиденції жінок неправлячих членів султанського будинку [1, с. 210]. 7 лютого 1695 р. відбулася важлива подія, коли Гюльнуш-султан, яка перебувала в Старому Палаці в Стамбулі, сповістили про сходження на престол її сина Мустафи II (правив у 1695–1703 рр.). Це символізувало початок нового періоду в житті Гюльнуш-султан. Фон Хаммер-Пургсталь пише, що з цього моменту Гюльнуш-султан управляла гаремом з абсолютною владою, впливаючи і на долю імперії. Відтепер, як мати султана, вона мала ще більший вплив та вагу [2, с. 212].

Той факт, що Мустафі II був 31 рік, коли він зійшов на престол, не заважав його матері мати вплив на нього. Ставши валіде-султан при першому синові, Гюльнуш продовжувала проявляти свою рішучість та підтримку у військових кампаніях. Мустафа II тричі очолював військові походи у 1695 р., 1696 р. та 1697 р. Гюльнуш-султан супроводжувала його до Едірне, проводжаючи у похід, а після повернення – зустрічала його там же та дарувала подарунки [2, с. 212].

Про вплив Гюльнуш-султан свідчить також той факт, що на прапорах санджаків періоду правління її сина Мустафи II, які символізували владу султана і датуються 1698–1699 рр., прикрашені аятами на лицьовій та зворотній сторонах, було також вказано ім'я Гюльнуш-султан. Уздовж краю прапорів розташований напис: «Emetullah Sultan Valide-i Sultan Mustafa Han Gazi ibn merhum Sultan Mehmed Han» («Еметуллах Султан, Валіде-і Султан Мустафа Хан Газі, син покійного Султана Мехмеда Хана») [2, с. 212].

Вплив Гюльнуш-султан був значним і за часів правління її другого сина Ахмеда III (правив у 1703–1730 рр.). Особливо це можна побачити з пояснень та архівних документів тогочасних істориків. Наприклад, у 1709 р., коли шведський король Карл XII після поразки у битві під Полтавою знайшов притулок на території Османської імперії, Гюльнуш-султан знову з'являється на політичній арені. Вона зайняла жорстку позицію щодо Росії і направила свого сина Ахмеда III на допомогу Карлу XII у його боротьбі проти цієї держави. Гюльнуш-султан зверталася до свого сина Ахмеда III з запитанням: «Коли мій лев роздере цього царя [Петра I], ти коли допоможеш йому [Карлу XII]?» [2, с. 213].

Зрештою, Османська армія вирушила у похід проти Росії в 1711 р., здобула перемогу, і був укладений мирний договір з Росією. 30 листопада 1712 р., посилаючись на невиконання Росією умов мирного договору, було видано фетву шейх-уль-ісламом, і знову було оголошено війну Росії. Разом зі своїм другим сином, падишахом Ахмедом III, Гюльнуш-султан вирушила зі Стамбула в Едірне, щоб

очолити армію в цій кампанії. Однак після переговорів з російськими делегатами та під впливом загрози підготовки нової кампанії Росія погодилася підписати новий мирний договір [2, с. 213].

У ніч з 5 на 6 листопада 1715 р., після тривалої хвороби, Гюльнуш-султан пішла з життя у палаці Едірне. Її тіло привезли до Стамбула на похорон з великою урочистістю. Вона пішла з життя, залишивши своєму сину Ахмеду III правління на наступні 15 років та безліч благодійних проєктів.

Таким чином, Еметуллах Рабія Гюльнуш-султан, як і багато жінок-султан Османської імперії, починала своє життя як рабня в гаремі, але завдяки особливій прихильності Мехмеда IV, вона стала його хасекі та народила султанові двох спадкоємців. Тож змогла піднятися на більш високі позиції. Що робить її особливою? Окрім значної ролі в житті держави, ще і творча діяльність. Маючи можливість подорожувати разом з чоловіком Мехмедом IV, підтримуючи своїх синів за часів їхнього правління, Гюльнуш мала можливості розширювати свій світогляд. Найвидатнішим проєктом вальде Гюльнуш за правління Мустафи II стала її мечеть у Галаті – європейському районі нинішнього Стамбула. Водночас вальде Гюльнуш подбала про спорудження у засушливому районі Галата водогону та водограїв. Два з них облаштували із мармуру обабіч мечеті, а ще три відкрили у глибині району. Також біля Нової мечеті викопали колодязі, з яких черпали воду місцеві мешканці [4, с. 182]. З огляду на її вплив на синів, особливо на молодшого сина Ахмеда III, можна припустити, що її освічений характер міг сприяти підготовці до змін в османській архітектурі, переходу до періоду «тюльпанної архітектури» на початку XVIII ст.

Література:

1. Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf Preserved in the Oriental Department at the St. St. Cyril i Metodijus National Library : P. 1 / Comp. Evgeniy Radushev et al. / Sofia: St. St. Cyril i Metodijus Nat. Library ; Intern. Center for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR), 2003. 352 p. URL: https://www.academia.edu/45674760/INVENTORY_of_Ottoman_Turkish_Documents_about_Waqf_Preserved_in_the_Oriental_Department_at_the_St_St_Cyiril_and_Methodius_National_Library_Part_1_Registers

2. Kadın Hayatlarını Yazmak: Osmanlı Hareminin En Çok Seyahat Eden Kadını: Gülnuş Sultan ve Mirası / Birsen Talay Keşoğlu, Leyla Şimşek-Rathke. Istanbul: 2014. P. 209–214. URL: https://www.academia.edu/35481080/Writing_Womens_Lives_Symposium_Book_Kad%C4%B1n_Ha

yatlar%C4%B1n%C4%B1_Yazmak_edt_Birsen_Talay_Ke%C5%9Fo%C4%
%9Flu_ve_Leyla_%C5%9Eim%C5%9Fek_Rathke_

3. Шутко О. Валіде Гюльнуш – покровителька подільських мечетей: біографічний нарис. *Матеріали XVII науково-практичної конференції «Хотинська фортеця у літописах» до 350-річчя від дня народження Самійла Величка*. 2020. С. 38–42.

4. Шутко О. Гарем османських султанів. Доба «Жіночого султанату». Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2021. 318 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-356-2-4>

Starostenko T. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the English Philology Department
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine*

AFGHANI AMERICAN LITERATURE AS A PORTRAIT OF THE CONTEMPORARY AFGHAN SOCIETY

One of the youngest literatures of Asian origin in the USA is Afghan American literature, which development dates back to 1979 and is linked to foreign invasion of Afghanistan and further immigration to the USA. Afghan American literature is contemporary literature written by Americans of Afghan descent. The very term *Afghan* was selected by Ahmad Shah Durrani and means “people who cause suffering,” while the *-istan* means “land” [1, p. 5]. According to “*The Greenwood Encyclopedia of Asian American Literature*”, “the term Afghan American is a post – 9/11 creation. As an American ethnic community, Afghans did not come to speak of themselves as Afghan Americans until post-9/11 required this particular community to voice their opinions and offer their assistance and expertise in the situation in Afghanistan” [1, p. 5]. Afghan American writers spotlight current political and the internal community issues, linguistic unity, ethnicity, war and peace reality. The notable writers of this category are Khaled Hosseini, Mir Tamim Ansary, and Farooka Gauhari. The interest towards the Afghani issues in literature may fluctuate depending upon the political agenda. With the focus shift to the war in Iraq, Afghan topics have been brushed aside for a while. Some writings like “*Come Back to Afghanistan: A California Teenager’s Story*” (2006) by Said Hyder Akbar, with Susan Burton; “*Torn Between*